

Plemstvo na Loškem

– primeri socialne mobilnosti in novih identitet

Izvleček

Zgodovina Škofje Loke in nekdanjega loškega gospostva je neločljivo povezana s plemstvom. Glede na ostale kraje v Sloveniji prav tu zasledimo nadpovprečno število plemiških rodbin oziroma posameznikov s plemiškim nazivom. Najmanj je bilo plemstva, ki je izviralo še iz srednjega veka. To so bili v glavnem ministeriali freisinškega škofa, ki so se počasi dvigovali po družbeni lestvici in se skušali čim bolj osamosvojiti. Veliko bolj so ozemlje Loškega zaznamovale novoveške plemiške rodbine. To so bili uslužbenci freisinškega škofa, večinoma meščanskega porekla, ki jim je uspel preskok med plemiče. Sem so sodili trgovci, ki so si običajno z velikim premoženjem zagotovili plemiško diplomu, in na koncu še graščaki, torej plemiči, ki so večinoma prišli od drugod, potem ko so kupili katerega od gospostev oziroma gradov na Loškem. V 19. stoletju se med plemiči pojavijo predvsem meščani, ki so si plemiško diplomu prislužili kot zvesti uradniki ali vojaški častniki.

Ključne besede: Škofja Loka, plemstvo, meščanstvo, socialna mobilnost, identitete.

Extrakt

Der Adel im Loka Gebiet

– Beispiele der sozialen Mobilität und neuen Identitäten

Die Geschichte von Škofja Loka und die der ehemaligen Loka – Herrschaft ist unzertrennlich mit dem Adel verbunden. Im Vergleich mit anderen slowenischen Städten kann man gerade hier die überdurchschnittliche Zahl der adeligen Familien bzw. Individuuen mit der adeligen Herkunft finden. Den Adel, der noch aus dem Mittelalter stammte, gab es am wenigstes. Das waren vor allem Ministerialen des Bischofs von Freising, die allmählich auf der sozialen Skala aufstiegen und versuchten, sich selbständig zu machen.

Viel öfter waren die neuzeitlichen Adelsfamilien zu treffen. Das waren die Angestellten des Bischofs von Freising, vor allem bürgerlicher Abstammung, denen der Sprung unter die Adelligen gelang. Dazu gehörten die Kaufleute, die sich mit

ihrem Vermögen das Adelsdiplom versichert konnten und am Ende noch die Burgherren, also Adelige, die meistens von irgendwoanders gekommen waren und kauften manche Herrschaften oder Burge im Loka – Gebiet.

Im 19. Jahrhundert tauchten aus den Adeligen vor allem die Bürger auf, die sich als treue Beamte oder Militäroffiziere das Adelsdiplom verdient hatten.

Schlüsselworte: Škofja Loka, der Adel, das Bürgertum, die soziale Mobilität, die Identitäten.

Splošno o plemstvu

Plemstvo nekdanje Avstro-Ogrske je po koncu 1. svetovne vojne dokončno dočakalo svoj zaton. Nekateri ga danes označujejo s sintagmo »izgubljeni stan«,¹ saj so bili vsi plemiški nazivi in z njimi povezani privilegiji po letu 1918 v večini novih držav, ki so vzniknile na pogorišču nekdanje Avstro-Ogrske, formalno odpravljeni, ponekod celo prepovedani. Tudi v slovenskem prostoru je plemstvo za dolgo časa skorajda povsem izginilo iz kolektivnega spomina, saj je bilo kot domnevni tujek, ki mu v slovenski zgodovini ni mesta, deležno načrtne pozabe. Že vse od pojava nacionalizmov od druge polovice 19. stoletja so bili plemiči na Slovenskem okarakterizirani kot tujci, katerih glavni cilj je bilo izžemanje slovenskega kmeta, v 19. stoletju pa preprečevanje slovenskega narodnega prebujanja.²

Vendar je izrinjanje plemstva iz zgodovine nekega prostora izkrivljanje zgodovinske slike. Plemstvo je dolga stoletja kot nosilec politične in družbene moči delovalo tudi kot gonilo kulturnega in gospodarskega razvoja. Seveda njegova vloga ni bila enoznačna, ampak je imelo tudi plemstvo, kot vsak družbeno-zgodovinski pojav, svoje pozitivne in negativne strani. V marsičem se je ločilo od preostalih družbenih slojev tudi po zaslugi pravila, da »plemstvo obvezuje« (Adel verpflichtet). To je bil skupek nenapisanih pravil, ki se jih je moral držati vsak član plemiške družbe, da je smel ostati v njenem krogu. Mednje so šteli zvestobo vladarju, domovini in Cerkvi, primerno izobrazbo, upoštevanje moralnih vrednot in stanu primerno življenje. Kazen za kršenje teh pravil je bila izločitev iz plemiške družbe, za kazensko sankcionirane kršitve s strani države je bil predviden celo odvzem plemiškega statusa.

Plemstvo še zdaleč ni bilo homogena, enotna skupina ljudi, temveč zelo heterogen družbeni sloj, v katerem so bile razlike lahko izredno velike, celo nepremostljive. Glede na starost, ugled in pomen plemiških družin ga lahko v splošnem razdelimo na tri skupine. Prvo skupino je sestavljalo t. i. **praplemstvo** (Uradel); sem so sodile plemiške rodbine, katerih plemiški status je bil tako star, da se njegovega začetka ni dalo ugotoviti. Njihove korenine so po navadi segale v srednji vek, rodbine, ki so sodile v to kategorijo, so veljale za najuglednejše in najvplivnejše.

1 Žvanut, *Od viteza*, str. 8.

2 Apih, *Plemstvo*, str. 170–176; tudi Štih, *Srednjeveško plemstvo*, str. 61–72; Preinfalk, *Zgodovinsopisje*, str. 507–516.

Druga velika skupina znotraj plemiške družbe je bilo t. i. **plemstvo obleke ali plemstvo denarja**, včasih imenovano tudi pisemsko plemstvo. V večini primerov je šlo za novoveške plemiške družine, ki so plemiški status pridobile na podlagi denarja, izobrazbe, tudi vojaških ali gospodarskih zaslug, vsem pa je bilo skupno to, da jim je vladar plemiški naziv podelil s posebno listino, z diplomo oziroma s pismom. Povzdigi so bili praviloma rezervirani le za moške in so zajeli tudi vse njegove zakonske potomce. Plemiški naziv se je tako dedoval le po moški strani, kar je pomenilo, da je rodbina veljala za izumrlo, ko ni bilo več moških nosilcev plemiškega priimka.

Po koncu Svetega rimskega cesarstva (1806) oziroma vzpostavitvi Avstrijskega cesarstva (1804) je nastala nova skupina plemstva, ki ga poimenujemo **avstrijsko plemstvo**. To skupino so predstavljali vsi tisti posamezniki in njihovi potomci, ki jim je plemiški naziv podelil avstrijski cesar. Za razliko od starega plemstva, ki je sodilo še v čas Svetega rimskega cesarstva, je avstrijsko plemstvo uživalo manjši ugled, saj je veljalo za mlado in povzpetniško. Mnogokrat je bil povzdig avtomatiziran, povezan s katerim od odlikovanj (npr. redom železne krone) ali z zakonsko predpisano dolžino služenja v vojski.

Vse tri skupine plemstva so se le redko mešale med seboj. Pogosto sta jim bila skupna le plemiški status in pravica do uporabe plemiškega grba. Ločevanje se je ohranjalo tudi zato, ker so člani posameznih plemiških skupin poročne partnerje praviloma iskali med sebi enakimi. Pregrade med temi skupinami so bile visoke in trdne, a ne nepremostljive. Običajno je bil vzrok za njihovo padanje finančne narave – mlajše rodbine so bile največkrat premožnejše od starejših. Čeprav take zveze niso bile zaželeni, so od njih imeli koristi vsi – mlajše rodbine so si popravile družbeni status, starejše pa so bile deležne močne finančne injekcije in pomladitve genskega materiala.

Ko je posameznik, običajno meščanskega porekla, prejel listino o plemenitstvu, je praviloma začel živeti v skladu z novim statusom, kar je pomenilo spremembo socialne identitete. Novopečeni plemič je skušal v čim večji meri posvojiti in prevzeti način obnašanja, ki je sodil k novemu stanu, opuščal je stare navade ter se ravnal po drugih pripadnikih plemiškega stanu. To je npr. pomenilo tudi to, da je prenehal s prejšnjimi meščanskimi dejavnostmi, kot sta bila trgovina in obrt, in je svoj kapital usmeril v nakup zemljiške posesti. Opravljanje poklica ni bilo v skladu s plemiškim idealom; plemič naj živi od zemljiške rente in ne od dela svojih rok. Vendar je bil to zgolj ideal – pogosto se je zgodilo, da novi plemiči niso znali ali niso hoteli opustiti prejšnjih vzorcev vedenja in družbenega delovanja. V tem primeru lahko govorimo le o plemenitencih in ne o pravih plemičih. To je veljalo le do odprave fevdalizma leta 1848; po tem letu so se družbena razmerja in tudi razmerja znotraj plemiške družbe močno spremenila in se dejansko postavila na glavo; razlike med (novimi) plemiči in meščani skoraj niso bile več opazne.

Vendar sprememba identitete ni bila le socialna, pač pa pogosto tudi nacionalna. To se je večkrat pokazalo s spremembo prvotno slovenskega rodbinskega

imena, ki ga je rodbina opustila in ga zamenjala z nemškim. Običajno so bila nemška imena sprva zgolj predikati, torej tista dodatna imena, ki so jih člani rodbine dobili ob povzdigu in so jih začeli vedno pogosteje uporabljati namesto izvirnega imena. Takšen primer so npr. škofjeloški Oblaki, pri katerih je prvotno slovensko ime povsem izrinil predikat Wolkensperg. Podobno lahko ugotovimo za rodbino Blagotinšek (Blagatinscheg), graščake na Majšperku in Ravnem polju na prelomu 18. in 19. stoletja, ki jih danes poznamo le pod njihovim predikatom Kaiserfeld.³ Spremembe nacionalne identitete so bile zlasti opazne od druge polovice 19. stoletja dalje, ko so bila nacionalna trenja že zelo močna in izrazita. Praviloma so, sprva slovenske, rodbine po plemenitenju (ali celo že prej) prevzele nemško identiteto, medtem ko so bili obratni primeri izredno redki. Eden takšnih je bil npr. Jožef Emanuel grof Barbo - Waxenstein z Rakovnika na Dolenjskem (1825–1879), ki se je javno deklariral za Slovenca in slovenskega grofa. A to je veljalo le do njegove smrti, saj so njegovi potomci spet prešli v nemški tabor.⁴ Tovrstne spremembe nacionalne identitete pri plemenitenih rodbinah so se jasno pokazale tudi po letu 1918, ko so mnoge od njih zapustile slovenski prostor v okviru nove jugoslovanske kraljevine in se odselile v (nemško) Avstrijo.⁵

Plemstvo na Loškem

Če ugotovitve, ki so splošno veljale za celotno cesarstvo, projiciramo na območje loškega gospostva in širše območje Škofje Loke, lahko hitro potrdimo, da te (z določenimi pridrčki) veljajo tudi za to območje. Še več, plemstva je bilo v Škofji Loki in okolici sorazmerno zelo veliko, veliko več kot drugje na nekdanjem Kranjskem (če seveda pustimo ob strani Ljubljano kot deželno prestolnico). Tako so bile tudi na Loškem prisotne vse tri skupine plemstva, pri čemer je bilo srednjeveškega sorazmerno malo. V glavnem je šlo za ministeriale freisinškega škofa, ki so se počasi dvigovali po družbeni lestvici in se skušali čim bolj osamosvojiti (npr. vitezi Loški). Nekaterim od njih je to dejansko uspelo, posledica je bila razdelitev loškega gospostva. To od konca srednjega veka ni bilo več enotno, ampak so znotraj njega nastala nova samostojna gospostva, npr. Puštal (po zaslugi vitezov Puštalskih) ali Stara Loka (za nastanek tega so bili zaslužni predvsem Siegersdorfi). Staro plemstvo oziroma praplemstvo se je na Loškem pojavljalo tudi v povezavi z oskrbništvom gospostva; škof je namreč to funkcijo v srednjem veku praviloma podeljeval starim plemiškim rodbinam, katerih pomen in ugled sta pozneje v novem veku močno narasla (Lamberg, Gallenberg, Thurn), a opažnejšega pečata na Loškem niso pustile.⁶

3 Kaiserfeld, Ravno polje, str. 71.

4 Preinfalk, *Plemiške rodbine, 16. stoletje*, str. 36.

5 O problematiki plemstva gl. npr. Preinfalk, Auerspergi, str. 21–30 (s tam navedeno literaturo).

6 O plemstvu na Loškem je največ pisal Pavle Blaznik, gl. npr. *Škofja Loka in loško gospostvo*, passim.

Veliko bolj so ozemlje Loškega zaznamovale novoveške plemiške rodbine, njihovim začetkom sledimo nekako od 16. stoletja dalje, razdelimo pa jih lahko v tri skupine. To so bili bodisi uslužbenci freisinškega škofa, večinoma meščanskega porekla, ki jim je uspel preskok med plemiče, nadalje so sem sodili trgovci, ki so si običajno z velikim premoženjem zagotovili plemiško diplomu, in nazadnje so bili tu še graščaki, torej plemiči, ki so večinoma prišli od drugod in so kupili katerega od gospostev oziroma gradov na Loškem. Te skupine so se med seboj prepletale in prehajale iz ene v drugo.

Oskrbniki freisinškega škofa

Ena od vodilnih rodbin na Loškem, katere člani so se povzpeli kot oskrbniki freisinškega škofa, so bili nedvomno **Raspi**.⁷ Prvi Rasp na današnjem slovenskem ozemlju je bil Pavel Rasp, ki je z Bavarske na Kranjsko prišel v začetku 16. stoletja. Literatura, podprta z rodbinsko tradicijo, navaja, da je Pavla na začetku 16. stoletja (1501) menda sam kralj Maksimilijan I. povabil v Ljubljano in mu zaupal položaj deželnega upravitelja. Toda glede na Raspop bavarski izvor bi bilo vzroke za njegov prihod na Kranjsko mogoče bolj upravičeno iskati prav v povezavi s freisinškim škofom, saj je Rasp kmalu po prihodu v novo domovino (1508) prevzel mesto oskrbnika loškega gospostva in to funkcijo opravljal vse do smrti šestnajst let pozneje (1524).⁸ Vmes je leta 1512 res zasedel položaj deželnega upravitelja, bil hkrati sprejet še med kranjske deželane ter sedem let zatem (1519) izvoljen še za stanovskega poverjenika. Na Loškem je bil aktiven tudi na področju umetnosti, saj je njegovo ime povezano s prezidavami škofjeloške župnijske cerkve in cerkve v Crngrobu. Cesar Maksimilijan I. mu je leta 1510 podelil delež pri idrijskem rudniku in leta 1518 naziv kranjskega deželnega svetnika.⁹

Nagrobnik Viljema Raspa iz leta 1562 v dvorcu Stara Loka. (foto: Marijan Smerke)

7 O Raspih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 16. stoletje*, str. 195–227 (s tam navedeno literaturo).

8 Prav tam, str. 125, 451.

9 Cevc, *Nagrobnik*, str. 55.

Hitri karierni integraciji v kranjsko elito je sledila tudi družinska. Pavel se je, verjetno kmalu po prihodu na Kranjsko, poročil s članico ene najstarejših tukajšnjih plemiških rodbin, z Uršulo pl. Gallenberg, prek katere so Raspi pozneje prišli do dveh gallenberških grajskih stavb v vzhodni okolici Ljubljane – gradu Osterberg in bližnjega dvorca Dol.¹⁰ Iz tega zakona sta znana samo sinova Janez Sajfrid († 1548/49) in Viljem († 1562), začetnika dveh glavnih linij Rasprov na Kranjskem: linijo Janeza Sajfrida lahko označimo za osterberško-krumperško (po gradovih Osterberg in Krumperk) in Viljemovo za starološko (po dvorcu Stara Loka, ki ga je Viljem pridobil s poroko z Agnes pl. Siegersdorf). Medtem ko je Viljemova linija ves čas ostala viteška in imela posest predvsem v Škofji Loki in okolici, so bili člani linije Janeza Sajfrida imetniki številnih grajskih stavb po osrednjem Kranjskem in dosegli baronski in celo grofovski naziv. Razlika med obema linijama se je kazala tudi genealoško – medtem ko se je osterberško-krumperška linija začela sorodstveno povezovati z drugimi baronskimi in grofovskimi rodbinami, so poročni partnerji starološke linije ostajali predstavniki nižjega plemstva, celo meščanstva. V tem primeru lahko govorimo o različnih identitetah dveh rodbinskih linij – prva, ki je bila premožnejša, je bila veliko uspešnejša pri integraciji v plemiško družbo, druga pa je zaradi finančnih zagat izgubljala »plemiškost« in ostajala na ravni (loškega) meščanstva.

Potomci Viljema Raspa niso bili prav dolgo starološki graščaki – gospostvo so med letoma 1595 in 1618 postopoma prodali družini Papler, ki je pozneje tudi dobila plemiški naziv in se je imenovala po Stari Loki. Kljub temu so po Viljemovi smrti še štiri generacije njegovega potomstva ostale v Škofji Loki. Čeprav so bili po poreklu Nekranjci, so se uspešno vključili in poistovetili s tamkajšnjim (tudi slovenskim) prebivalstvom. O tem priča Viljemov sin Baltazar († 1583), ki je bil zelo aktiven protestant. V njegovem zapuščinskem inventarju je zabeleženih več Luthrovih knjig in tudi dva slovenska prevoda Biblije (enega je hranil v Ljubljani, enega v Stari Loki) in celo dva Trubarjeva Katekizma iz leta 1575. Da so Raspi znali slovensko, potrjuje tudi Baltazarjev vnuk Janez Jurij (1624–1689/92), ki je kot uradnik loškega gospostva vodil t. i. *Raspovo knjigo obrazcev*, knjigo, ki je bila namenjena prepisovanju raznih listin kot vzorcev za sestavljanje podobnih dokumentov. V njej je poleg nemških in latinskih besedil tudi 14 obrazcev v slovenskem jeziku. Po njegovi smrti je knjižico podedoval in dopolnjeval njegov sin Maksimilijan Leopold (1673–1742),¹¹ ki je kot župnik deloval predvsem v Kamniku.

Maksimilijan Leopold, mecen in pospeševalec umetnosti in šolstva, je bil morda najslavnejši član rodbine Rasp. Med drugim je prispeval za gradnjo nove ljubljanske stolnice, zaslužen je bil za prenovo in zidavo nekaterih cerkva v Kamniku in okolici, podpiral je domače umetnike, na lastne stroške je v Kamniku

10 ARS, AS 730, fasc. 71; prim. Grilc, Prispevek, str. 272–274.

11 Golec, Raspova knjiga obrazcev.

ustanovil šolo za tamkajšnje otroke ter najbolj nadarjene pošiljal v jezuitski kolegij v Ljubljano. Ob vsej njegovi aktivnosti ne preseneča, da je imel kot član Akademije operozov vzdevek Neutrudni (*Indefessus*), bil pa je tudi član Dizmove družbe.¹²

Maksimilijan Leopold, ki je umrl leta 1742, je bil pripadnik zadnje generacije staroloških Rasпов; ta se, čeprav številčna (13 otrok), v moški liniji ni nadaljevala. Več otrok je pomrlo že v najzgodnejših letih, tisti, ki so odrasli, so se skoraj brez izjeme odločili za cerkveno življenje, kar je verjetno posledica slabega gmotnega položaja družine. Zadnja od otrok je bila Marija Kordula (1668–1719) sestra Maksimilijana Leopolda, ki si je edina ustvarila družino. Njen mož je leta 1692 postal Vid Andrej Fürnpfeil pl. Pfeilheimb (1641–1697), ki je bil – po naključju – prav tako eden zadnjih članov svoje rodbine.

Fürnpfeili so bili še ena rodbina nekranjskega izvora, ki se je družbeno povzpela prek loškega oskrbnništva.¹³ O rodbini imamo relativno veliko podatkov po zaslugi znanega kranjskega genealoga Janeza Gotarda Lukančiča pl. Hertenfelsa (1665–1711), ki je bil z družino sorodstveno povezan – njegova žena je bila namreč Marija Cecilija Fürnpfeil. V njegovi genealoški zbirki daleč največ prostora zavzemajo ravno podatki o Fürnpfeilih, z dnevnikom oziroma avtobiografskimi zapiski ženinega deda Korbinijana vred. Rodbina je izvirala iz Freisinga in bila več generacij v službi tamkajšnjih knezoškofov. Najstarejši znani prednik loških Fürnpfeilov je bil tesar in gradbeni mojster Jurij (Georg) Fürnpfeil (1522–1595), ki mu je leta 1583 takratni škof vojvoda Ernest Bavarski (1554–1612) za zvesto službo izdal grbovno pismo in s tem njemu in njegovim potomcem podelil grb. V njem je bil lev, ki je v šapah držal navzdol obrnjeno puščico, kar je bila aluzija na rodbinsko ime (Pfeil = puščica). Rodbina s pridobitvijo grba sicer še ni postala plemenita (pridobitev grba namreč ni bila nujno povezana s plemiškim statusom), dobila pa je dobro izhodišče za preskok v plemiške vrste. To ji je uspelo pol stoletja pozneje, ko je bil Jurijev sin Janez (Johann) (1559–1632) kot tajnik freisinškega škofa leta 1631 povzdignjen v plemiški stan in je hkrati dobil tudi izboljšavo grba.

Za škofjo Loko sta bila pomembna njegova sinova Korbinijan (1597–1657) in Sigmund (1602–1657), ki sta si tu ustvarila družino in oba zasedala pomembne funkcije v škofovi službi. Korbinijan je bil najprej protipisar in je vodil ter zapisoval gosposčinske dohodke in izdatke, potem pa je postal oskrbnik, kar je bila najvišja funkcija v upravi loškega gospostva. Brat Sigmund je bil sprva trgovec, nato je postal mestni svetnik in predstojnik mestnega špitala, nekaj časa je bil tudi mestni sodnik, leta 1649 pa ga je freisinški škof imenoval za kaščarja v loškem gospostvu. Tako se je tega leta vsa loška uprava združila v rokah bratov Fürnpfeil.¹⁴

12 *Spominska knjiga*, 1. del, str. 139.

13 O Fürnpfeilih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine*, 16. stoletje, str. 96–108 (s tam navedeno literaturo).

14 Blaznik, *Iz življenja*, str. 33–39.

Čeprav sta bila brata že od leta 1631 plemenita, sta leta 1649 zaprosila za ponovno potrditev plemiškega naziva, izboljšanje grba in predikat »Pfeilheimb«. ¹⁵ S tem sta hotela poudariti in nadgraditi svoj plemiški status, ki ga pa ne onadva ne njuni potomci niso nikoli povsem prevzeli za svojega. Njihove nepremičnine so ostale vezane na mestno pomirje (Korbinijan je bil lastnik t. i. Kasarne (danes Blaževa ul. 10)), tudi ko so se nekateri njuni potomci preselili v Ljubljano ali na Dunaj, so ohranili meščanski način življenja. ¹⁶

Korbinijanovo vejo Fürnpfeilov je tako v Škofji Loki nadaljeval Vid Ferdinand (1638–1687), njegov najstarejši sin iz drugega zakona. O njem ni znano, da bi v Škofji Loki opravljal kakšno funkcijo, se je pa čutil že veliko bolj plemiča kakor njegov oče in se je vedno bolj izmikal nadzoru freisinškega škofa. Tako je dal enega od privilegijev raje potrditi cesarju Leopoldu I. kakor škofu, čeprav je bil formalno škofov podložnik; cesar je to seveda rade volje storil in s tem pokazal, da si prilašča kompetence, ki so dotlej pripadale škofu. ¹⁷

Korbinijanova veja Fürnpfeilov je v Škofji Loki ostala do začetka 18. stoletja, ko je v moški liniji izumrla, medtem ko sta se oba poganjka Sigmundove veje posušila v začetku 18. stoletja na Dunaju (starejši) oziroma konec 17. stoletja v Ljubljani (mlajši). Danes na rodbino v Škofji Loki spominja nekaj nagrobnikov v cerkvi v Stari Loki, Loškem muzeju in nunski cerkvi. Omenjeni so tudi v romanu Jeje Jamar Legat o Kaibetovi hiši. ¹⁸

Med plemstvo so se zavihtele tudi druge rodbine, ki so bile v službi freisinškega škofa, vendar so manj znane in tudi manj raziskane. To so bili npr. že omenjeni **Paplerji**, ki so leta 1650 dobili predikat Altenlack (torej Stara Loka), ¹⁹ rodbina Kos, njen začetnik je bil loški protipisar in škofijski svétnik Janez Jakob Kos, leta 1710 poplemeniten s predikatom Kossen. ²⁰ Podobne temelje so imeli tudi **Grundlerji** in **Pečaherji**, katerih plemiška diploma se ni ohranila niti v osnutku, ²¹ zato je njihovo raziskovanje močno oteženo. Precej visoko so se

15 ÖStA, AVA, Adelsakte, Wappenbrief von Fuernpfeil, Georg, 31. VII. 1583; Adelsakt von Fuernpfeil, Corbinian, 14. X. 1635; Adelsakt von Führenpfeil, Corbinian u. Sigmund, 5. II. 1649.

16 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 317, 318. Hišo si je delil z bratom Sigmundom, v lasti rodbine pa je ostala vse do 18. stoletja (Štukl, *Knjiga hiš*, II, str. 138).

17 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 318.

18 Jamar Legat, Jeja: *Kaibetova hiša na škofjeloškem Placu: 1511–1914*. Ljubljana: Sanjska knjiga, 1998.

19 Brata Janez in Jakob Papler sta leta 1650 dobila potrditev plemiškega naziva in predikat Altenlack, verjetno pa njun plemiški status izvira iz leta 1623, ko je plemiški naziv z izboljšavo grba dobil Karel Papler (Frank, *Standeserhebungen*, 4, str. 33).

20 Frank, *Standeserhebungen*, 3, str. 66.

21 V Frankovem seznamu nobilitacij ne zasledimo ne Pečaherjev ne Grundlerjev. Grundlerjeva plemiška diploma je omenjena le v zapuščinskem inventarju za Janezom Grundlerjem iz leta 1682, čigar očeta Jeremijo Grundlerja je kot loškega protipisarja cesar Leopold I. neznanu kdaj poplemenil s predikatom Grünberg (ARS, AS 309, šk. 33, G-36).

Nagrobnik Volfa Andreja Fürnpfeila
iz leta 1697 v nunski cerkvi v Škofji Loki.
(foto: Barbara Žabota)

povzpeli **Lampfrizheimbi**, ki so leta 1674 dobili celo baronski naziv.²² Vse te rodbine še čakajo na temeljitejšo raziskavo.

Trgovci

Druga družbena skupina, iz katere je v veliki meri izšlo novoveško plemstvo na Loškem, so bili trgovci. Trgovina je bila na tem območju zelo pomembna, saj je bila Škofja Loka na pomembni trgovski poti med Štajersko in Italijo. Poplemenitene škofjeloške trgovske rodbine predstavljajo lep primer novoveške socialne mobilnosti, saj je kar nekaj od njih iz skromnih podložniških začetkov s podjetnostjo uspelo prodreti najprej v meščanske in nato še v plemiške vrste, kljub temu pa so se le redko otresle dotedanjega načina življenja. Večinoma so ostale napol meščanske, ker jim je to bolj ustrezalo, saj so s trgovanjem bolje živele kot od zemljiške rente, po drugi strani pa so stari način življenja ohranjale tudi zato, ker so se njihovi člani večinoma poročali med seboj oziroma s sebi enakimi in le redko se je kateremu od njih uspelo poročiti v višje plemstvo. Gre torej za poplemenitene, a nikoli zares plemenite rodbine.

Še najbolj uspešno so se v plemiško družbo integrirali **Oblaki** oziroma **Wolkenspergi**. Ti so v generacijah, ki so sledile povzdigu med plemstvo konec 17. stoletja, povsem opustili trgovino, postali pravi zemljiški gospodje, med njho-

22 Leta 1674 sta barona postala Jurij Viljem Lampfrizheimb, svetnik freisinskega škofa ter svetnik in mestni glavar v Škofji Loki, ter njegov brat Franc Matija; hkrati sta brata dobila tudi izboljšavo grba (Frank, *Standeserhebungen*, 3, str. 105).

vimi poročnimi partnerji pa najdemo člane starih in uglednih grofovskih rodbin, kot so bili Thurni, Lichtenbergi in Auerspergi. Začetki plemiške rodbine Oblak - Wolkenberg segajo v zahodni del Polhograjskega hribovja. Andrej Oblak je bil v prvi polovici 17. stoletja še gruntar v Gorenji vasi, njegov sin Marko pa se je sredi stoletja naselil v Škofji Loki, začel trgovati z železom in platnom in si v mestu kupil hišo. Tam se je avgusta 1657 poročil z meščanko Katarino Skerpin. Sledil je hiter vzpon, leta 1688 je postal plemič s predikatom Wolkenberg in kupil več notranjskih gospostev (Lož, Snežnik, Postojna), ki so jih njegovi potomci kmalu prodali naprej.²³ Še najdlje je v rodbinski lasti ostalo gospostvo Puštal, ki ga je Marko leta 1696 kupil od baronov Apfaltrerjev. Leta 1753 je njegov vnuk Franc Anton rodbini pridobil še baronski naziv.²⁴ Prvotni priimek Oblak so povsem opustili in se pisali samo Wolkenberg. Nedvomno so jih rodbinske povezave z grofovskimi rodbinami privedle do tega, da so v začetku 19. stoletja tudi sami zaprosili za grofovski naziv, vendar cesar njihovi prošnji ni ugodil. Rodbina je v Puštalu ostala do 2. svetovne vojne in tudi po vojni je bilo Hildi, poročeni Svoboda, zadnji predstavnici rodbine, dovoljeno, da je do smrti (2012) prebivala v delu puštalskega dvorca.²⁵

Popolna integracija v kranjsko plemiško elito je uspela tudi (do nedavna precej pozabljenemu) Matevžu **Segalli** (1665–1722), podložniku s Sorškega polja, čigar socialni vzpon in sprememba identitete sta bila v njegovem času precej edinstvena. Rodil se je leta 1665 podložniku in kmečkemu trgovcu s platnom Mihaelu Reženu (tudi Erženu) v Spodnjih Bitnjah pri Škofji Loki. Pri 22. letih je prevzel dedovo kmetijo v Stražišču pri Kranju in je kot novi lastnik majhne desetine leta 1692 postal deželni svobodnik. Kmalu zatem se je preselil v Škofjo Loko, postal njen meščan in začel uporabljati priimek Segalla. Kot je pojasnil v prošnji za plemenitenje, je to storil zaradi trgovskih stikov z Italijo (Segalla je namreč italijanski prevod priimka Režen). Leta 1705 mu je cesar Jožef I. podelil predikat »von Segalla zum Winkhlern«, in sicer po imenu njegove kmetije v Stražišču, slovensko imenovane V kotu.

Tudi po pridobitvi plemiškega naziva je nadaljeval s trgovanjem, zlasti z železom, in vzdrževal živahne poslovne stike z italijanskim okoljem. Pomembna prelomnica v njegovem življenju je bilo leto 1715, ko je kupil obsežno zemljiško gospostvo Bela Peč in se preselil na Jesenice. Še istega leta so ga kranjski deželni stanovi sprejeli med deželane in Matevž pl. Segalla je tako postal eden pomembnejših Kranjcev. Ko se je okoli leta 1717 tretjič poročil, je pred oltar popeljal plemkinjo – Marijo Suzano pl. Semenič, tudi tri svoje hčere je oženil s plemiči. Njegov rod je po moški strani izumrl že v drugi generaciji, v krajih, od koder je izviral, pa je spomin nanj hitro zbledel.²⁶

23 ÖStA, AVA, Adelsakte, Adelsakt von Oblaccho, Marcus, 4. VII. 1688.

24 ÖStA, AVA, Adelsakte, Adelsakt von Oblackh v. Wolkenberg, Franz Johann Anton, 14. VIII. 1753.

25 O Wolkenbergih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 192–205 (s tam navedeno literaturo).

26 O Matevžu Segalli in njegovi družini gl. Golec, Matevž Režen pl. Segalla, str. 413–440.

Grb rodbine Kunstl - Baumgarten.

(vir: Jutta v. Auersperg, risba)

Delno se je med fevdalce zavihtela tudi rodbina **Kunstl** (tudi Kunstelj) iz Pungerta pri Škofji Loki, katere najstarejše omembe segajo v začetek 16. stoletja. V freisinških davčnih knjigah za Škofjo Loko je neki Jakob Kunstl vpisan že leta 1501. V naslednjih desetletjih so se nekateri člani rodbine preselili v Škofjo Loko, se tam oprijeli fužinarstva in trgovine z železom in zelo obogateli. V drugi polovici 16. stoletja Kunstle že srečamo med škofjeloškimi mestnimi svetniki in mestnimi sodniki. V začetku 17. stoletja sta se brata Janez in Gregor Kunstl iz Škofje Loke preselila v Ljubljano, kjer sta postala ugledna trgovca: Janez je bil v trgovskih povezavah s Trstom in je postal član notranjega sveta, Gregor pa je odprl trgovino z deželnimi pridelki in vinom ter zelo obogatel. V Ljubljani je kupil več hiš, denar je posojal celo deželnim stanovom. Kmalu po pridobitvi ljubljanskega meščanstva (1613) je postal najprej član zunanjega sveta, nato notranjega sveta, štirikrat je bil izvoljen za mestnega sodnika, leta 1638 pa še za župana, kar je ostal do smrti (konec oktobra 1639).²⁷

Posamezni rodbinski člani so se večkrat potegovali za povzdig v plemiški stan, tudi Gregor, ki pa ga je prehitela smrt. Končno je uspelo šele njegovemu bratu Janezu, ki je v prošnjo za plemiški povzdig pritegnil še nečaka Marka Antona (Gregorjevega sina). Leta 1646 sta bila stric in nečak povzdignjena med plemiče s predikatom Baumgarten (nemško ime za Pungert), s katerim sta želela poudariti svoje loške korenine.²⁸

27 O Kunstlih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 85–90 (s tam navedeno literaturo).

28 ÖStA, AVA, Adelsakte, Hofadelsakt von Künstl, Marcus Antonius u. Johann, 10. X. 1646.

Rodbina se je tako razcepila v dve veji. Janezova veja je obdržala priimek Kunstl in v Ljubljani izumrla sredi 18. stoletja. Podroben pregled njenih članov kaže, da se nikoli niso povzpeli nad raven »mestnega« plemstva. To je uspelo šele liniji Janezovega nečaka Marka Antona, ki je z nakupom gospostva Polhov Gradec postal fevdalec. Z novim statusom zemljiškega gospoda si je ambiciozni Mark Anton zgradil tudi novo identiteto: zaprosil je za povzdig v baronski stan, se odpovedal meščanskemu priimku Kunstl in predikatu Baumgarten ter prevzel novo ime, ki je bilo nemško poimenovanje gospostva Polhov Gradec – postal je **baron Billichgrätz**.²⁹ Zelo uspešen je bil tudi pri integraciji v staro kranjsko plemiško elito. Če je bila njegova prva žena Ana Elizabeta Engelshaus še članica rodbine, ki se je sicer sklicevala na starodavni, a nedokazan plemiški naziv, je druga žena Johana Sibila baronica Gall - Gallenstein že bila iz vrst starega kranjskega plemstva. Njegovemu istoimenskemu sinu je uspel še večji met, saj je leta 1698 pred oltar popeljal celo grofico – Eleonoro Ursini - Blagaj, katere mati je bila grofica Auersperg. Nova baronica se je zavedala pomembnosti, ki je bila povezana z njenim visokim poreklom, kar je zelo demonstrativno pokazala štiri desetletja pozneje. Čeprav je očitno ni motilo, da se je njen tast rodil še kot meščan, je zelo nasprotovala poroki svojega sina Marka Antona III. z Marijo Rozalijo Qualiza, češ da je nevesta premalo plemenita. Rodbina Marije Rozalije je sicer prav tako imela meščanske korenine, a je bila sama kot pravnukinja poplemenitena že četrta generacija z modro krvjo, torej je bila njena plemiška tradicija celo daljša od Billichgrätzove. Do poroke je kljub nasprotovanju ženinove matere prišlo leta 1736 in prek nje se je rod Billichgrätzov nadaljeval še dve generaciji, dokler ni po moški liniji izumrl v začetku 18. stoletja.³⁰

V precej manjši meri kot Kunstlom (oziroma baronom Billichgrätzom) se je v fevdalno elito uspelo povzpeti **Lukančičem**, še eni trgovski rodbini iz Škofje Loke.³¹ Kot novopečeni plemiči so pridobili nekaj manjših zemljiških gospostev, vendar izbire njihovih poročnih partnerjev kažejo, da so se večinoma poročali s sebi enakimi člani novonastalega plemstva. Izjema sta le dve nevesti iz rodbine Gall - Gallenstein, vendar je ob tem treba poudariti, da ta rodbina, čeprav je bila na Kranjskem prisotna že več stoletij, ni sodila med premožnejše in zato tudi njeni člani na ženitnem trgu praviloma niso segali ravno visoko.

Lukančiči so bili v 16. stoletju škofjeloški meščani, ki so obogateli s trgovino z železom. Eden najbolj aktivnih in premožnih je bil Boštjan ali Sebastijan Lukančič, ki si je pridobil več deset desetin, tudi zunaj loškega gospostva. Njegov vnuk, prav tako Sebastijan, je v oporoki leta 1647 pripravil materialno podlago za

29 ÖStA, AVA, Adelsakte, Adelsakt von Billichgrätz, Marcus Anton, 7. IV. 1684. O Billichgrätzih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 9–18 (s tam navedeno literaturo).

30 Tu je šlo lahko tudi za druge vzroke, zaradi katerih je ženinova mati nasprotovala poroki, in ne nujno stanovsko-hierarhične. Gl. tudi Kos, *Zgodovina morale*, 1, str. 253–254.

31 O Lukančičih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 102–110 (s tam navedeno literaturo); gl. tudi Golec, *Valvasorji*, str. 141–143.

prihod kapucinov v Škofjo Loko, a se je to zgodilo šele več let po njegovi smrti,³² vnukinja Marija pa je bila prva opatinja ljubljanskega klariškega samostana.³³ Drugi člani rodbine so se vojaško udeleževali v habsburških vojnah in na podlagi teh zaslug je leta 1671 Gabrijel Lukančič, kranjski deželni pisar in doktor obojega prava, zaprosil za povzdig v plemiški stan. Pri tem se je skliceval tako na svoje plemiške prednike (mati Marija Kristina Rasp, babica Lukrecija Lamberg, hči deželnega glavarja Jakoba Lamberga, ena od prababic pa je bila Agnes Siegersdorf, po kateri je bil povezan tudi s koroškim plemstvom) kot na lastno, domnevno plemiško poreklo, ki pa ga ni mogel dokazati, saj je po njegovih besedah njegovo družino zadela huda nesreča in jim je požar uničil veliko premoženja, med drugim tudi dokumente, ki so dokazovali njihov plemiški stan.³⁴

V treh zakonih je imel Gabrijel Lukančič več otrok, od katerih so štirje sinovi odrasli, trije od njih so bili tudi graščaki. Najstarejši Jurij Andrej je od ženinih sorodnikov kupil gradič Mala Loka pri Trebnjem, a je mlad umrl in ni zapustil potomcev. Najznamenitejši je bil drugi sin Janez Gotard, genealog in heraldik, ki

Nagrobnik Gabrijela Lukančiča iz leta 1683 v cerkvi v Stari Loki. (foto: Tina Arh)

32 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 226, 341, 342.

33 Hančič, *Klarise*, str. 73–76.

34 ÖStA, AVA, Adelsakte, Adelsakt von Lughantschitsch, Gabriel, 24. XII. 1671.

je bil tudi član Družbe sv. Dizma, z vzdevkom Plamenec (*der Angeflamte*). Njegova genealoška zbirka v več delih je še danes eden od temeljev za raziskovanje kranjskega plemstva in kranjske zgodovine.³⁵ Po očetu je podedoval Staro Loko, a jo je leta 1705, nekaj let pred smrtjo, prodal Janezu Juriju Prešernu.³⁶ Graščak je bil tudi najmlajši Gabrijelov sin Sigmund Jožef (1684–1749), ki je bil lastnik Lukovca pri Brezovici in Cerkna pri Gabrovki. Zanimivo je, da so trije mlajši Gabrijelovi sinovi imeli skupaj skoraj trideset otrok, a so vse tri njihove linije – s tem pa tudi celotna rodbina – izumrle prav v tej generaciji, saj prav nobeden od moških potomcev ni imel družine.

Če so si nekatere rodbine za dvig med plemiško elito prizadevale zato, da bi se vanjo tudi same čim bolj integrirale, so druge rodbine vodili drugačni motivi. O tem priča njihovo delovanje po dosegu plemiškega statusa, saj kljub njemu niso spremenile načina življenja, ampak so še naprej vztrajale pri meščanskih dejavnostih. Med njimi je treba vsekakor omeniti rodbino **Jenko**, katere del je bil leta 1749 poplemeniten s predikatom **Jenkinsheim**. Začetnik te rodbinske veje je bil trgovec Janez Jakob Jenko, o njegovem življenju ne vemo prav veliko. Še največ izvemo iz njegove prošnje za povzdig v plemiški stan.³⁷ V njej pravi, da se že vse življenje ukvarja s trgovino s platnom, ki je bila na Loškem zelo pomembna gospodarska panoga, in to ne le znotraj avstrijskih dednih dežel, ampak ga je pot vodila tudi čez morje, v Italijo. Ugled in bogastvo sta mu omogočila, da je v rodni Škofji Loki vrsto let zasedal položaj notranjega svetnika, v prošnji pa ni pozabil omeniti, da je zvestobo monarhiji izkazal tudi v težkih vojnih časih in državi dvakrat podaril po 1100 goldinarjev. Država je prošnji ugodila in mu leta 1749 podelila plemiški naziv s predikatom Jenkinsheim.³⁸

Njegov najstarejši sin je bil Janez Jurij, ki si je kot trgovec na Reki pridobil veliko premoženje. Pozneje se je vrnil v Škofjo Loko, kjer je imel hišo z vrtom na trgu številka 29, v okolici mesta pa več njiv in travnikov. Njegov zapuščinski inventar iz leta 1790 razkriva tudi, da je imel ob smrti še vedno v lasti dvonadstropno hišo na Reki in drugo nadstropje skladišča (magacina), ki je stalo v njeni neposredni bližini, denar pa je imel naložen še v hiši reškega lekarnarja Jožefa Emilija.³⁹ Na imenitnost Janeza Jurija in njegove žene Marije Ane, rojene pl. Bono, kažeta njuna portreta iz leta 1755, ki ju nekateri umetnostni zgodovinarji pripisujejo Fortunatu Bergantu (portreta sta kot del zbirke Karla Strahla v prvi polovici 20. stoletja prišla v Narodno galerijo). Kar trije od štirih odraslih sinov Janeza

35 Danes jih hranijo v Arhivu Republike Slovenije v Zbirki rokopisov (ARS, AS 1073, I-43r, I-44r, I-45r).

36 Smole, *Graščine*, str. 458.

37 ÖStA, AVA, Adelsakte, Hofadelsakt von Jenkho, Johann Jakob, 13. XII. 1749.

38 O Jenkinsheimih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 18. stoletje*, str. 77–82 (s tam navedeno literaturo).

39 ARS, AS 309, šk. 48, J-56.

Jurija so stopili med duhovnike,⁴⁰ le četrti sin Ignac je ostal v posvetnem stanu; bil je uradnik, služboval je na Bavarskem, v Burgauu in Meitingenu, pozneje pa se je vrnil na Kranjsko, kjer je bil v Ljubljani gubernialni svetnik in okrožni glavlar ter na prelomu 18. in 19. stoletja študijski direktor za ljubljansko gimnazijo.⁴¹ Poročen je bil z baronico Alojzijo Ehrenfeld, njena oporoka razkriva zanimiv detalj iz plemiške hierarhije. Čeprav sta bila oba zakonca plemiča in je žena po pravih prevzela možev priimek in stan, se je Alojzija podpisala kot »baronica Ehrenfeld, poročena pl. Jenkensheim«.⁴² Njeno baronstvo je očitno močno prekašalo nižji in manj pomemben plemiški naziv moža, zato se mu Alojzija kljub poroki ni bila pripravljena odpovedati.

Drugorojeni sin Janeza Jakoba Jenkensheima Janez Jožef, začetnik srednje veje Jenkensheimov, se je iz Škofje Loke preselil v Stražišče in je trgoval s platnom in siti. Čeprav je ob smrti leta 1768 zapustil sina Antona, ki je bil tudi njegov univerzalni dedič (dva sinova sta umrla že v otroštvu), je njegovo sitarsko dejavnost pozneje prevzel njegov zet Natalis Pagliarucci, zdravnik in graščak na kranjskem Khislsteinu, saj je sin Anton kot najstnik umrl v Novem mestu.⁴³

Tretji sin Janeza Jakoba je bil Marko Anton (v nekaterih virih tudi Maksimilijan), začetnik mlajše veje Jenkensheimov. Bil je glavni dedič po očetu in je po njem podedoval hišo na naslovu Mesto 120 (danes Mestni trg 36), hkrati pa je nadaljeval očetovo trgovino v Škofji Loki in bil v letih 1760–1763 tudi oskrbnik loškega špitala.⁴⁴ Z Marijo Jožefo Feichtinger je imel (vsaj) štirinajst otrok, a so bile ob njegovi smrti žive samo še tri hčere, zato je z njegovo smrtjo leta 1810

Grb rodbine Zanetti v cerkvi sv. Jakoba v Škofji Loki.
(foto: Barbara Žabota)

40 Pokorn, *Šematizem*, str. 125, 126.

41 Ciperle, Ljubljanska gimnazija, str. 117.

42 ARS, AS 308, serija III, J-52.

43 Žontar, Platnarstvo in sitarstvo, str. 89–102.

44 Štukl, *Knjiga hiš*, II, str. 68–69.

mlajša veja Jenkensheimov po moški strani izumrla.⁴⁵ Jenkensheimi so torej kljub pridobljeni »modri krvi« obdržali svojo staro identiteto in so vse do izumrtja ostali to, kar so bili od nekdaj – trgovci. Ali se za tudi vsebinski preskok med prave plemiče niso znali ali niso zmogli ali niso hoteli odločiti, pa je že drugo vprašanje.

Prav tako so trgovci (kljub plemiškemu statusu) ostali člani kranjske veje rodbine **Zanetti**, ki je izvirala iz Benetk.⁴⁶ Prvi član na Kranjskem je bil Antonio, ki se je naselil na Suhu pri Škofji Loki in vodil uspešno trgovino med svojo novo in nekdanjo domovino. Po lastnih besedah je v deželo vsako leto pripeljal 50.000 goldinarjev, da je z njimi nakupil razno blago in ga izvozil v domovino. Leta 1661 je zaprosil za plemstvo, čeprav se za ta korak morda niti ne bi bil odločil, če ga v to ne bi prisilile okoliščine. Kot trgovec je namreč predstavljal neljubo konkurenco drugim loškim trgovcem, ki so nad njim in njegovo družino nenehno negodovali. Skupaj z loškim glavarjem so ugovarjali, ko se je njegov sin Bartolomeo/Jernej potegoval za loško meščanstvo. Vendar negodovanje loške konkurence podjetnih Zanettijev ni ustavilo. Da bi se laže in bolj neovirano posvetili poslu, je Antonio sklenil, da se »umakne« v plemiške vrste. Plemiški status je namreč poplemenitencu med drugim prinesel spremembo glede jurisdikcije – poplemeniteni meščani niso bili več podsodni mestnemu sodišču, temveč ograjnemu, na kar je najbrž računal tudi Zanetti.⁴⁷ Njegova prošnja je bila pri cesarju ugodno sprejeta, verjetno toliko bolj, ker je imela gospodarska uspešnost Zanettijev blagodejne učinke tudi na cesarsko blagajno – vanjo se je iz njihovega mošnjička vsako leto nakapljalo 25.000 goldinarjev. Cesar je Antoniovi prošnji tako ustregel ter njega in vse njegove potomce leta 1661 povzdignil med plemiče Svetega rimskega cesarstva.⁴⁸

Predsedke in negodovanje Ločanov so Zanettiji premagovali še na druge načine. Eden teh je bilo tudi pletenje sorodstvene mreže in Antoniov sin Jernej je svojo boljšo polovico že našel na Kranjskem. Leto pred povzdigom rodbine Zanetti med plemstvo je njegova žena postala Marija Jakoba Grundler, hči loškega protipisarja (finančnega uradnika) Jeremije Grundlerja, ki je bil v času Leopolda I. tudi sam poplemeniten s predikatom Grünberg. S poroko je Jernej Zanetti dobil posest oziroma hišo z njivo v Loki, imenovano Grundlerjeva pristava ali tudi Štemarje. Posest je bila last Zanettijev približno sto let – do sredine 18. stoletja, rodbina pa je na Kranjskem izumrla leta 1804.

45 ARS, AS 309, šk. 48, J-85.

46 O Zanettijih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 206–212 (s tam navedeno literaturo).

47 Podobne primere najdemo tudi v drugih mestih. V Ljubljani je bil takšen npr. trgovec Štefan Graffhaiden, ki je leta 1665 dobil plemiški naziv in se je tako izognil mestnemu sodišču zaradi neizpolnjevanja dolžnosti, ki mu jih je nalagalo ljubljansko meščanstvo. A kljub plemiškemu nazivu se je Štefan še naprej ukvarjal z meščanskimi posli, eden njegovih sinov Florijan je bil v letih 1720–1723 in 1729–1732 celo ljubljanski župan. Gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 81–84.

48 ÖStA, AVA, Adelsakte, Adelsakt von Zanetti, Anton, 19. IV. 1661.

Avstrijsko plemstvo

19. stoletje je z ustanovitvijo Avstrijskega cesarstva, ki je delno nadomestilo ukinjeno Sveto rimsko cesarstvo, tudi na Loško pripeljalo nove tipe plemičev. To so bili predvsem meščani, ki so si plemiško diplomu prislužili kot zvesti uradniki. Nekateri so samo izhajali iz Škofje Loke ali njene okolice, kariero pa so si ustvarili v širnem svetu. Pravi plemiški način življenja in prebivanje v dvorcih, ki so veljali za prototip plemiškega prebivališča, sta bila pri njih prej izjema kot pravilo. Za posvojitvev klasičnih plemiških navad je tovrstnim poplemenitencem enostavno zmanjkalo časa. Pogosto se je zgodilo, da je zaslužni posameznik plemiški naziv dobil v poznih letih, ko je imel že otroke ali celo vnuke. Ti tako še niso bili deležni prave plemiške vzgoje in je niso mogli prevzeti v svoj svet vrednot. Sprememba identitete iz meščanske v plemiško je bila v takšnih primerih šele na začetku (če je do nje sploh prišlo), njen razvoj pa je bil s koncem monarhije leta 1918 dokončno prekinjen.

Med poplemenitenimi loškimi rojaki posebno mesto zavzema Oto **Detela**, ki je bil kar dvakrat imenovan za kranjskega deželnega glavarja (med letoma 1890 in 1906). Njegova družina po očetovi strani je sicer izvirala iz Moravč, medtem ko je bil oče njegove matere Karoline Dietrich Jožef Dietrich, od leta 1803 graščak na Ajmanovem gradu pri Sv. Duhu.⁴⁹ Tako se je tudi življenje njegovega vnuka Ota Detele začelo in končalo tam. Oto Detela je v zgodovini znan predvsem kot konservativni politik. Več kot trideset let je bil poslanec v kranjskem deželnem zboru, od leta 1907 do smrti tudi član gosposke zbornice dunajskega parlamenta. Cesar Franc Jožef mu je za zasluge podelil viteški red železne krone III. stopnje, kar mu

Grb rodbine Detela, v katerem je upodobljena cerkev v Crngrobu.

(vir: Jutta v. Auersperg, risba)

49 Smole, *Graščine*, str. 67.

je posledično prineslo plemiški stan. Za grb si je izbral kranjskega orla, kar nakazuje njegovo navezanost na to nekdanjo habsburško deželo, cerkev v Crngrobu, ki stoji nedaleč od njegovega rojstnega kraja, in deteljo, s čimer je njegov grb postal govoreči.⁵⁰ Po njegovi smrti (1917) je Ajmanov grad podedovala njegova hči Marija, poročena Guzelj.⁵¹

Med graščaki na Loškem posebno mesto nedvomno zasedajo **Strahli** iz Stare Loke. Grad je v njihove roke prišel v začetku 19. stoletja, ko se je Friderik Anzelm Strahl, častnik avstrijske vojske, po rodu iz nemškega Erfurta, poročil s Terezijo Demšar, hčerjo tedanjega starološkega graščaka Jožefa Demšarja. Strahl je Staro Loko od ženine družine najprej vzel v zakup, potem pa v celoti odkupil.⁵² Čeprav so Strahli trdili, da so plemiškega porekla, tega niso mogli dokazati z nobenim dokumentom. Negotovost je razrešil cesar Franc Jožef, ki je sinu Friderika Anzelma Edvardu leta 1873 podelil dedno avstrijsko viteštvo.⁵³

Edvard Strahl je bil zelo izobražen človek, privrženec nemške ustavoverne stranke na Kranjskem ter odličen pravnik, s posebnim nagnjenjem do umetnosti. S pomočjo žene Cecilije (rojene pl. Petteneegg) se je lotil zbiranja umetnin, pozneje pa je k zbirki dodal še podedovane slike po svojem stricu Francu Ksaverju Demšarju, ki je bil po zgodnji smrti staršev tudi njegov skrbnik. Vsestransko aktiven je tudi pesnikoval in objavjal; znani so celo nekateri njegovi prevodi Prešernovih pesmi.

Zbirateljstvo je pozneje nadaljeval Edvardov edinec Karel, ki je zbirko precej povečal, tako da se je lahko kosala z najpomembnejšimi umetniškimi zbirkami v Srednji Evropi. Ker ni imel otrok, je precejšnji del zapuščine pod ugodnimi pogoji zapustil raznim slovenskim inštitucijam, kot so Narodni muzej, Etnografski muzej in Narodna galerija. Preostali del zbirke je bil razprodan na dražbi ali pa so ga podedovali (skupaj s samim gradom v Stari Loki) sorodniki njegove žene, družina Fraenzl pl. Vesteneck, ki pa niso imeli velikega posluha za umetnost.⁵⁴

Danes na Strahle še vedno spominja grb nad baročnim portalom vzhodnega pročelja dvorca v Stari Loki, ki za seboj skriva tudi zanimivo zgodbo. Grb je namreč t. i. aliančni, torej dvojni, in predstavlja zakonsko zvezo Karla Strahla in Marije Alojzije (Mimi) pl. Lehmann. Strahla je žena kmalu po poroki zapustila, vzrok naj bi bila njegova gospodovalna gospodinja Johana Nepomucena Strupi. Zakonca sta nato 23 let živela ločena od mize in postelje. Žena je večino teh let preživela v samostanu Brezmadežnega spočetja v Jaroslawu na današnjem južnem Poljskem, kjer je poučevala glasbo in nemško literaturo. Leta 1909 se je

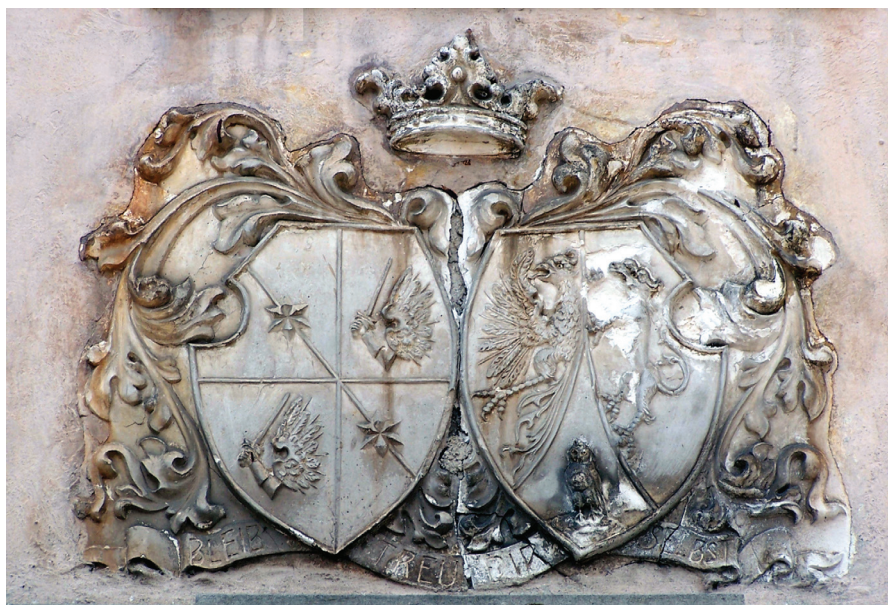
50 ÖStA, AVHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Detela, Otto, 30. XI. 1898.

51 O družini Detela gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti, I. del*, str. 47–53 (s tam navedeno literaturo).

52 Smole, *Graščine*, str. 458.

53 ÖStA, AVFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Strahl, Eduard, 5. IX. 1873.

54 Polec, Spominu, str. 79–83.

Aliančni grb Karla viteza Strahla in njegove žene Alojzije pl. Lehmann nad vhodom v dvorec Stara Loka. (foto: Barbara Žabota)

vrnila v Staro Loko in se temeljito lotila notranje in zunanje prenove dvorca.⁵⁵ Verjetno je bila takrat vzdana tudi omenjena heraldična plošča z aliančnim grbom, ki je (sicer poškodovana) vidna še danes.⁵⁶

Delno je s Škofjo Loko povezana tudi usoda družine Gozani, italijanskih markizov, katerih ena veja je živela tudi na Kranjskem in leta 1817 prejela avstrijski plemiški naziv.⁵⁷ Resnična zgodba, ki bi bila zaradi melodramatičnosti vredna romana, pripoveduje o Carlu Giovanniju Gozaniju, ekscentričnem markizu iz Casala Monferrata v Piemontu, ki se je sprl z vsemi sorodniki in se odločil, da vse premoženje zapusti daljnemu sorodniku Janezu Nepomuku Gozaniju na Kranjskem. Ker pa je ta medtem umrl (leta 1836), je dedič postal njegov najstarejši sin Feliks, skromen uradnik v Škofji Loki, ki je tako čez noč obogatel. Podedoval je 7 milijonov lir, obsežno posest v severni Italiji, palačo v Torinu (kamor se je preselil z družino) in Casalu (kjer je postal župan) ter naziv markiz di San Giorgio. Vendar se novopečeni bogataš ni izkazal kot dober gospodar in denar je hitro kopnel. Prodajati je moral posest za posestjo in proti koncu je živel v takšni revščini, da mu je morala njegova hči Pavlina dajati mesečno rento. Leta 1879 je

55 Polec, Spominu, str. 72–73.

56 O družini Strahl gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti, I. del*, str. 174–178 (s tam navedeno literaturo). Najnovejše: Komič Marn, *Strahlova zbirka*.

57 ÖStA, AVFHKA, Adelsakt, Hofadelsakt von Gozani, Felix Marquis, 13. V. 1817.

naredil samomor.⁵⁸ Ta zgodba se je v več različicah ohranila do danes, zapisano pa najdemo pri Josipu Vošnjaku (tam je priimek Gozani spremenjen v Gazoli)⁵⁹ in v zgodovinskem romanu Jeje Jamar - Legat o *Kaibetovi hiši na škofjeloškem Placu*.⁶⁰

Med plemstvo se je v 19. stoletju povzpelo tudi nekaj škofjeloških meščanov oziroma iz loških meščanskih družin izvirajočih posameznikov. Omenimo lahko npr. Simona **Wilfana**, zgodovinskega in nabožnega pisca, ki se je leta 1802 rodil v Karlovcu št. 41 (danes Poljanska cesta 1) v Škofji Loki kot sin tamkajšnjega meščana, barvarja Antona Wilfana. Simon je vse šole naredil v Ljubljani (nekaj časa je bil tudi Prešernov sošolec, študiral pa je skupaj s Slomškom in Barago) leta 1825 in bil posvečen v duhovnika. Kot kaplan je deloval v več gorenjskih krajih, leta 1834 je postal vojaški kurat v 17. pehotnem polku in 1838 župnik v Kranjski Gori, kjer je ostal naslednjih 28 let. Leta 1867 je odšel v Novo mesto, kjer ga je cesar najprej imenoval za kanonika, dve leti pozneje pa še za 27. novomeškega prošta. Na tem mestu si je posebno prizadeval za ureditev kapiteljskega arhiva in je znatno povečal kapiteljsko knjižnico. Za svoje delo je leta 1876 prejel red železne krone III. stopnje, na podlagi česar je zaprosil še za avstrijsko plemstvo.⁶¹

S Škofjo Loko je bil tesno povezan tudi Adolf **Elsner**, zadnji predsednik deželnega sodišča na Kranjskem pred razpadom monarhije. Rodil se je leta 1856 v Postojni, a se je družina kmalu po njegovem rojstvu preselila v Škofjo Loko. Po izobrazbi je bil pravnik, leta 1883 je postal sodnik na okrožnem sodišču v Škofji Loki. Tu se je tudi poročil, rodile so se mu tri hčere. Pozneje je služboval še na Vrhniki, v Kranju, Ljubljani in Gradcu, leta 1912 pa je postal predsednik deželnega sodišča v Ljubljani. Prejel je več odlikovanj, septembra 1918, tik pred koncem monarhije, pa še plemiško diplomo.⁶²

V širšo rodbino loških Jenkov, ki je v 18. stoletju že dala eno (ali celo dve) plemiško vejo, je sodil tudi Valentin **Jenko**, ki ga je poklicna pot popeljala v policijske vrste in mu leta 1893 prinesla tudi plemiški naziv. Rodil se je leta 1821 v Škofji Loki očetu Valentinu, takrat c. kr. nižjemu gozdnemu inšpektorju v Vodnjanu, in materi Johani, ki je izvirala iz znamenite loške rodbine Homann.⁶³ Deležen je bil dobre izobrazbe, ki jo leta 1845 uspešno zaključil s pravnim doktoratom na dunajski univerzi. Še istega leta ga je pot zanesla v domačo Kranjsko, saj je postal praktikant pri mestnem in deželnem sodišču v Ljubljani. To je bil verjetno njegov zadnji daljši stik z domovino, saj je od tedaj dalje vedno služboval

58 O rodbini Gozani gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti*, 2. del, str. 24–35.

59 Vošnjak, Odlomki, str. 709–711.

60 Jamar Legat, Jeja: *Kaibetova hiša na škofjeloškem Placu: 1511–1914*.

61 O Simonu Wilfanu gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti*, 1. del, str. 201–202 (s tam navedeno literaturo). ÖStA, AVHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Wilfan, Simon, 10. XII. 1876.

62 O družini Elsner gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti*, 2. del, str. 57–59 (s tam navedeno literaturo). ÖStA, AVHKA, Adelsakte, Adelsakt von Elsner Adolf, 30. IX. 1918.

63 NŠAL, Župnijski arhiv Škofja Loka, matične knjige, R 1816–1827.

zunaj domače Kranjske – najprej v severni Italiji kot komisar pri lombardsko-beneški generalni vladi, nato pri policijski direkciji v Benetkah in policijskem komisariatu v Vidmu (Udine). Leta 1867 je bil premeščen k dunajski policijski direkciji, leta 1882 pa je dobil naziv vladnega svetnika in postal policijski direktor v Gradcu, kjer je ostal do upokojitve (1878). Ob upokojitvi mu je cesar za zvesto službo podelil plemiški naziv s častnim nazivom Edler. Jenko si je za grb izbral modrega orla, s čimer je morda hotel poudariti povezanost s svojo domovino Kranjsko.⁶⁴ Družina je izumrla že z njegovim sinom Oskarjem leta 1907, ki je bil avstrijski častnik.⁶⁵

Nekaj poplemenitenih posameznikov je izviral iz širše loške okolice, zlasti iz Železnikov. Eden od njih je bil tudi Albert **Levičnik**, pravnik in predsednik deželnega sodišča v Ljubljani, ki se je sicer rodil na Koroškem, vendar je bil njegov oče Jurij Levičnik, prav tako pravnik, doma iz Železnikov. Albert je po končanem študiju na Dunaju služboval po različnih sodiščih na Kranjskem in zlasti na Spodnjem Štajerskem. V začetku osemdesetih let 19. stoletja je na pobudo pravosodnega ministra Alojza Pražáka kot ministrski tajnik nastopil službo na pravosodnem ministrstvu na Dunaju. Tam je ministru pomagal pri pripravi t. i. Pražákovje jezikovne naredbe, s katero je med drugim uvedel slovensko uradovanje na slovenskih sodiščih. Ko je minister odstopil, se je tudi Levičnik (v začetku devetdesetih let) vrnil na deželno sodišče v Ljubljano. Tam je bil najprej višji sodni svetnik, nato podpredsednik in od 1898 predsednik sodišča. Pod njegovim predsedovanjem so v Ljubljani zgradili novo sodno palačo, ki stoji še danes. Po dvanaj-

Grob družine Levičnik na pokopališču v Železnikih.
(foto: Barbara Žabota)

64 Biografija Valentina Jenka povzeta po ÖStA, AVA, Adelsakte, Hofadelsakt von Jenko, Valentin, 16. II. 1893.

65 ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K. 1238, Jenko Oskar. Novico o nenadni smrti sta objavila *Neues Wiener Tagblatt* (31. 10. 1907) in *Prager Tagblatt* (1. 11. 1907).

stih letih (1910) se je na lastno željo upokojil in ob tej priložnosti ga je cesar za njegovo zvesto in izvrstno opravljeno službo povzdignil v plemiški stan. Za grb si je izbral orla, ki je običajno simboliziral službo državi, in liktorski snop, ki je aludiralo na njegovo pravniško kariero.⁶⁶ Ta grb je vklesan tudi na njegovem grobu na pokopališču v Železnikih. Njegovi potomci na Slovenskem živijo še danes.⁶⁷

Iz Železnikov je bil doma tudi Anton **Globočnik**, slovenski narodni buditelj, upravni uradnik in strokovni pisec, ki si je za zvesto službo monarhiji prav tako prislužil povzdig v avstrijski dedni plemiški stan. Rodil se je leta 1825 v Železnikih, na Racovniku št. 37, v podjetniški fužinarski družini. V gimnazijo je hodil v Ljubljani, pravo je doštudiral na Dunaju. Že v dijaških letih se je navzel slovenske domoljubnosti (takrat je svoj priimek začel podpisovati s »č« in ne več z »zh« ali »tsch«) in ji ostal zvest vse življenje, hkrati pa je ohranil tudi zvestobo avstrijski monarhiji. Na Dunaju je postal tajnik tamkajšnjega Društva Slovenija in je pozival k zedinjenju Slovencev »v jedno skupno upravno celoto, da se uvede slovenski jezik v slovenskih deželah v šole in urade in da se Avstrija ne združi pretesno z Nemčijo«. S Petrom Koslerjem je na podlagi kranjskih heraldičnih barv za slovenske narodne barve določil belo-modro-rdečo kombinacijo.⁶⁸

Njegova prva služba je bila pri mestnem in deželnem sodišču v Ljubljani, nato pa ga je pot zanesla na Hrvaško in tam je služboval v Osijeku, Stubici in Čakovcu. Zavzemal se je za zahteve Hrvatov proti Ogrski glede priključitve Međimurja. Najpomembnejši del njegovega delovanja se je začel leta 1863, ko je prišel v Postojno. Tam je bil najprej okrajni predstojnik in od leta 1867 okrajni glavar. S tega položaja je pospeševal zlasti šolstvo in aktivno sodeloval pri promociji Postojnske jame. Na njegovo pobudo so v jamo napeljali tire in električno razsvetlavo ter jo s tem odprli za turizem, pred jamo so zasadili park ter z dreveredom povezali jamo in mesto. Leta 1884 je tudi preprečil, da bi jama prišla v zasebne roke. Po več kakor dvajsetih letih v Postojni se je leta 1885 kot vladni svetnik vrnil v Ljubljano in se pet let pozneje (1890) upokojil. Takrat ga je cesar za njegovo zvesto in uspešno službo povzdignil v plemiški stan, s častnim nazivom Edler. Globočnik si je za predikat izbral pridevnik Sorodolski; nanaša se na reko (Selško) Soro, ki teče skozi njegov rojstni kraj.⁶⁹

66 ÖStA, AVFHKA, Adelsakte, Adelsakt von Levičnik, Albert, 11. XI. 1910

67 O družini Levičnik gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti*, 2. del, str. 99–105.

68 O Antonu Globočniku gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti*, 2. del, str. 20–23.

69 ÖStA, AVHKA, Adelsakt, Hofadelsakt von Globočnik, Anton, 2. XI. 1890.

Zaključek

Zgodovina Škofje Loke in nekdanjega loškega gospostva je neločljivo povezana s plemstvom. Morda veliko bolj od ostalih krajev po Sloveniji, saj prav tu zasledimo nadpovprečno število plemiških rodbin oziroma posameznikov s plemiškim nazivom. Od mest na nekdanjem Kranjskem je Škofja Loka po število plemiških rodbin dejansko takoj za Ljubljano – tako takih, ki so izvirale s tega območja, kot takih, ki so na Loško prišle od drugod. Mnogim (predvsem trgovcem) je bila prav Škofja Loka odskočna deska za nadaljnji družbeni vzpon.

Tako kot na večini slovenskega ozemlja je tudi na Loškem plemstvo izginilo najpozneje do konca 2. svetovne vojne. Z eno samo izjemo, ki predstavlja fenomen v celotnem slovenskem prostoru. Rodbina baronov (Oblak) Wolkensterg, ki je bila tudi sicer najbolj intenzivno in najdlje povezana s tem območjem, je na Loškem ostala tudi po vojni. Še več, zadnja članica rodbine, baronica Hilda (poročena Svoboda), je smela celo prebivati v dvorcu svoje rodbine, kar je eden redkih, če ne celo edini primer pri nas. Umrla je leta 2012 kot ena zadnjih pripadnic visokega plemstva v slovenskem prostoru.

V 19. in začetku 20. stoletja je kar nekaj posameznikov s plemiškim nazivom, ki so živeli na Loškem ali so od tu izvirali, pomembno vplivalo na razvoj slovenske narodne ideje. Če to v manjši meri velja za družino Detela, ki sicer ni skrivala slovenskih korenin, a ni aktivno posegala v slovensko politično in kulturno sfero, pa v tem kontekstu ne moremo mimo Simona Wilfana, Alfreda Levičnika in Antona Globočnika. Prav slednji je eden tistih posameznikov, katerih delovanje je pustilo najopaznejše sledi, čeprav teh danes ne povezujemo več z njihovim imenom. Globočnik je tako npr. zaslužen za osnovni videz slovenske zastave pa tudi začetke turizma v Postojnski jami. Velike zasluge za današnjo slovensko identiteto moramo pripisati tudi Karlu Strahlu, ki se sicer ni identificiral s slovenskim narodnim gibanjem, vendar pa je s svojo umetniško zbirko postavil enega od temeljev Narodne galerije in Narodnega muzeja. Plemstvo na Loškem je tako po eni strani spreminjalo lastno identiteto in hkrati pustilo svoj pečat tudi pri oblikovanju slovenske nacionalne identitete.

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani.

AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani.

AS 730, Gospostvo Dol.

AS 1073, Zbirka rokopisov.

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

Župnijski arhiv Škofja Loka, matične knjige, R 1816–1827.

Österreichisches Staatsarchiv, Wien (ÖStA)

AVA – Allgemeines Verwaltungsarchiv (Adelsakte)

KA – Kriegsarchiv (Qualifikationslisten)

LITERATURA:

- Apih, Josip: Plemstvo in narodni razvoj. V: *Ljubljanski zvon* 1887, V Ljubljani : Tiskovna zadruga, 1881–1941, str. 170–176, 282–287, 351–357, 403–407.
- Blaznik, Pavle: Iz življenja loškega plemstva v 17. stoletju. V: *Loški razgledi* 17, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1970, str. 33–39.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973, 560 str.
- Cevc, Emilijan: Nagrobnik viteza Viljema Gotholda Raspa v Stari Loki. V: *Loški razgledi* 23, Škofja Loka : Muzejsko društvo 1976, str. 55–62.
- Ciperle, Jože: Ljubljanska gimnazija 1773–1808, 1. del. V: *Kronika* 28, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1980, str. 111–121.
- Frank, Karl Friedrich v.: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806*, I. Schloss Senftenegg, 1967; II. Schloss Senftenegg, 1970; III. Schloss Senftenegg, 1972; IV. Schloss Senftenegg, 1973; V. Schloss Senftenegg, Senftenegg : Selbstverlag Schloss Senftenegg, 1967–1974.
- Golec, Boris: Matevž Režen pl. Segalla (1665–1722) – od podložniškega otroka s Sorškega polja do zgornjesavskega gospoda. V: *Kronika* 64, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2016, (Iz zgodovine Zgornje Gorenjske), str. 413–440.
- Golec, Boris: Raspora knjiga obrazcev – mala zakladnica uradovalne slovenščine 17. in prve polovice 18. stoletja. V: *Arhivi* 31, Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 2008, str. 63–96.
- Golec, Boris: *Valvasorji. Med vzponom, Slavo in zatonom*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015, 514 str.
- Grilc, Viktor: Prispevek k zgodovini gospostva Osterberg. V: *Kronika* 53, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije 2005, str. 267–282.
- Hančič, Damjan: *Klarise na Kranjskem*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 2005, 468 str.
- Kaiserfeld, Hans: Ravno polje, zibelka sodobne ovčereje na Štajerskem. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 75 (n. v. 40), 1990 (Iz zgodovine Ravnega polja), Maribor : Obzorja str. 69–90.
- Komič Marn, Renata: *Strahlova zbirka v Stari Loki in njena usoda po letu 1918* (doktorska disertacija). Ljubljana : [R. Komič Marn], 2016, 616 str.
- Kos, Dušan: *Zgodovina morale*, 1. del. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015, 488 str.
- Pokorn, Frančišek: *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*. V Ljubljani : Knezo-škofijski ordinariat ljubljanski, 1908, 288 str.
- Polec, Janko: Spominu Edvarda in Karla Strahla. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 10, št. 3–4, 1930, Ljubljana : Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, 1921–1944, str. 43–210.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi. Po sledeh mogočnega tura*. Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005, 640 str.
- Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem : 16. stoletje. Del 1, Od Barbov do Zetscherjev*. Ljubljana: Viharnik, 2016, 376 str.
- Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem : 17. stoletje. Del 1, Od Billichgrätzov do Zanettijev*. Ljubljana: Viharnik, 2014, 282 str.
- Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 18. stoletje. Del 1, Od Andriolija do Zorna*. Ljubljana: Viharnik, 2013, 285 str.

- Preinfalk, Miha: Zgodovinopisje na Slovenskem in njegov odnos do plemstva. V: *Zgodovinski časopis* 58, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004, str. 507–516.
- Rugále, Mariano; Preinfalk, Miha: *Blagoslovljeni in prekleti. Del 1, Plemiške rodbine 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana : Viharnik, 2010, 252 str.
- Rugále, Mariano; Preinfalk, Miha: *Blagoslovljeni in prekleti. Del 2, Po sledih mlajših plemiških rodbin na Slovenskem*. Ljubljana : Viharnik, 2012, 271 str.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982, 712 str.
- Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma : 1688–1801* (faksimile). [Ljubljana] : Fundacija Janeza Vajkarda Valvasorja, 2001, 363 str.
- Štih, Peter: Srednjeveško plemstvo in slovensko zgodovinopisje. V: *Melikov zbornik. Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje* (ur. Vincenc Rajšp idr.), Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001, str. 61–72, 1124 str.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki*, 2. Škofja Loka [i. e.] Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1984, 221 str.
- Vošnjak, Josip: Odlomki iz človeške tragikomedije. III. del. Usodni dan. V: *Ljubljanski zvon* V, 12, 1. 12.1885, v Ljubljani : Tiskovna zadruga, str. 708–715.
- Žontar, Josip: Platnarstvo in sitarstvo v Loškem gospostvu v 18. stoletju. V: *Loški razgledi* 3, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1956, str. 89–102.
- Žvanut, Maja: *Od viteza do gospoda*. Ljubljana: Viharnik, 1994, 223 str.

Die Zusammenfassung

Der Adel im Loka Gebiet

– Beispiele der sozialen Mobilität und neuen Identitäten

Der Adel als ehemaliger Teil der eliten Gesellschaft in den habsburgischen Ländern war keine homogene, einheitliche soziale Gruppe, sondern sehr heterogene Gesellschaftsschicht, in der sogar unüberwindbare Unterschiede herrschten. Am meisten angesehen unter ihnen war der Uradel, dessen Anfänge in den Mittelalter zurück greifen. Dem Adel folgte der Kleidungsadel und Geldadel, manchmal auch der Briefadel genannt. Das waren die neuzeitlichen Adelsfamilien, die ihren adeligen Titel (Status) aufgrund des Geldes, der Ausbildung, der militären und wirtschaftlichen Verdienste bekommen hatten. Im 19. Jahrhundert entstand eine neue Adelsgruppe, der sogenannte österreichische Adelsgruppe genannt wurde. Dazu gehörte jeder Einzelne und seine Nachfolger, dem der Adelstitel vom österreichische Kaiser zugeteilt wurde. Zu dessen Zuteilung kam es oft automatisch, wenn es um einen Preis (z. B. Orden der Eisen Krone) oder den gesätzlich geordneten Militärdienst ging.

Die Erhöhung zu dem adeligen Stand führte bei jedem Individuum bzw. seiner Familie auch zu der Änderung der Identität, die nicht nur sozialer sondern auch nationaler Bedeutung war (vor allem im 19. Jahrhundert). Auf dem slowenischen Gebiet wurden die ursprünglich slowenischen Namen schon mehrmals in der Geschichte aufgegeben und mit den deutschen Namen ersetzt.

Auch auf dem Gebiet der Loka – Herrschaft und weiterem Gebiet von Skofja Loka waren alle Adelsgruppen anwesend, wobei der Anteil des Mittelalterlichen relativ klein war. Am meisten ging es um die Ministerialen des freisinger Bischofs, die langsam auf der Gesellschaftsskala aufstiegen und versuchten, so gut wie möglich sich selbständig zu machen (z.B. die Ritter von Loka). Viel mehr wurde das Loka Gebiet von den neuzeitlichen adeligen Familien bestimmt. Es ging um die Angestellten des freisinger Bischofs, meistens bürgerlicher Abstammung, denen der Satz unter die Adelige gelang. Die wichtigsten Familien unter denen waren die Familien Rasp und Fürnpfeil. Auf dem Loka – Gebiet gab es auch viele Kaufleute, die wegen ihres großen Vermögens zu dem Adelsdiplom kommen konnten. Dazu gehörten z. B. die folgenden Familien: Oblak - Wolkenšperg, Kunstl, Režen - Segalla, Lukančič, Jenko - Jenkensheim, Zanetti ... Viele von denen wollten den adeligen Status haben, um die Bürgerpflicht zu vermeiden.

Mit der Gründung des österreichischen Kaiserreichs, das teilweise das abgeschaffene Heilige Römische Reich ersetzte, erschienen sich auch auf dem Loka – Gebiet neue Adelstypen. Das waren vor allem Bürger, die als treue Beamte zum Adelsdiplom gekommen waren. Einige von ihnen lebten tatsächlich im Loka – Gebiet, die anderen, zwar von diesem Gebiet abstammend, machten aber weltweit ihre Karriere (z. B. Detela, Wilfan, Elsner, Globočnik, Levičnik ...). Einige hatten auch einen wichtigen Einfluss auf die Entwicklung der slowenischen Nationalidee genommen. So haben sie einerseits eigene Identität geändert, als auch bei der Formung der slowenischen Nationalidentität ihren Abdruck gelassen.